

Bankovne krize i reforme sustava osiguranja depozita u Republici Hrvatskoj

Devetak, Dijana

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:244320>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

DIJANA DEVETAK

**BANKOVNE KRIZE I REFORME SUSTAVA OSIGURANJA
DEPOZITA U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Završni rad

Pula, rujan 2015.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

DIJANA DEVETAK

**BANKOVNE KRIZE I REFORME SUSTAVA OSIGURANJA
DEPOZITA U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Završni rad

Broj indeksa: 1080-E

Studijski smjer: Financijski management

Kolegij: Bankarski management

Mentor: Doc. Dr.Sc. Marta Božina Beroš

Pula, rujan 2015.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Dijana Devetak, kandidatkinja za prvostupnika Financijskog managementa, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

U Puli, rujan, 2015.

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. BANKOVNI SUSTAV REPUBLIKE HRVATSKE	2
2.1. Povijesni razvoj bankovnog sustava u Hrvatskoj od 1991. do 2001. godine	3
2.2. Struktura bankovnog sustava u Hrvatskoj od 1990. do 2014. godine	4
3. OPĆENITO O BANKOVNIM KRIZAMA I OSIGURANJU DEPOZITA	7
4. BANKOVNE KRIZE U HRVATSKOJ	12
4.1. Problem insolventnosti banaka u Hrvatskoj od 1991. do 1996. godine	12
4.2. Bankovna kriza 1998. godine i osnivanje Državne agencije za osiguranje štednih uloga i sanaciju (DAB).....	16
5. SUSTAV OSIGURANJA DEPOZITA U REPUBLICI HRVATSKOJ	19
5.1. Razvoj sustava osiguranja depozita s obzirom na bankovne krize u Hrvatskoj	19
5.2. Usklađivanje s europskim trendovima u osiguranju depozita	25
6. ZAKLJUČAK.....	28
LITERATURA	30
POPIS GRAFIKONA I TABLICA.....	32
SAŽETAK.....	33
SUMMARY.....	34

1. UVOD

Povjerenje je glavna imovina banaka. Banke samo u uvjetima povjerenja i stabilnosti bankovnog sustava, mogu obavljati svoju glavnu funkciju koja je prikupljanje depozita te transformacija istih u krupnije plasmane.

Depoziti su temelj na kojem banke rastu i napreduju. Oni su vrlo bitna stavka pasive u bilancama banaka, te im predstavljaju najveću obvezu, ali ono što je najbitnije jest to da bez depozita, banke ne mogu realizirati svoju najbitniju i najveću zadaću, a to je davanje kredita, koja im osigurava najveću zaradu i mogućnost pozitivnog poslovanja uopće. Dakle, depoziti stvaraju zakonske rezerve, a iz viška zakonskih rezervi koje banke posjeduju, stvaraju se novi krediti. No, ipak bitno je i osigurati te depozite kako građani koji su vlasnici depozita ne bi u slučaju stečaja banke ostali bez svoje uštedevine. Stoga postoji poseban sustav osiguranja depozita koji je na neki način "garancija" da će cjelokupan iznos odnosno dio iznosa depozita biti isplaćen vlasniku depozita u slučaju stečaja banke. Osim same zaštite deponenata svrha svakog sustava osiguranja depozita je i promicanje povjerenja u financijske institucije te ohrabrivanje štednje jer na taj način pridonosi stabilnosti financijskog sustava.

U ovom radu pisat će se o sustavu osiguranja depozita u Hrvatskoj te njegovim reformama, a budući da je navedeni sustav nastao u vrijeme najvećih bankovnih kriza u Hrvatskoj obuhvatit će i hrvatsko bankarstvo te bankovne krize nastale u istom. Dakle, u prvom poglavlju ovog rada upoznajemo se s bankovnim sustavom Hrvatske, točnije s njegovom poviješću i razvojem. Nadalje, sljedeće poglavlje obuhvaća bankovne krize te objašnjava povezanost bankovnih kriza i sustava osiguranja depozita. Treće poglavlje detaljno pojašnjava nastale krize u Hrvatskoj između 1991. godine i 1996. godine, te najveću bankovnu krizu u povijesti Hrvatske nastalu 1998. godine. Osim bankovnih kriza, u ovome se poglavlju definira i Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka. Posljednje poglavlje obuhvaća sustav osiguranja depozita Hrvatske, te usklađivanje navedenog sa sustavom Europske Unije.

2. BANKOVNI SUSTAV REPUBLIKE HRVATSKE

U današnje vrijeme bankovni je sustav prijekopotreban većini stanovništva. Traži li se kredit za kupnju stana ili automobila, savjet i usluga investiranja uštedevina ili pak uobičajenije stvari kao otvaranje žiro ili tekućeg računa, banke su te koje pružaju takvu vrstu usluga.

Bankovni sustav predstavlja cjelokupnost svih nositelja ponude i potražnje novčanih sredstava, financijskih oblika, raznih financijskih tokova i institucija kolanja novčanih sredstava koji, integrirani pravnim normama i regulacijama, omogućavaju prenošenje novca, određujući pri tome cijene financijskim proizvodima. (Rose, Peter S.;2005:21)

U devetnaestogodišnjem razdoblju tranzicije hrvatski bankovni sustav je restrukturiran rekaptaliziran i privatiziran. Na zakonskom uređenju sustava i na njegovom operativnom osposobljavanju postignut je značajan napredak, no sam proces trajao je duže nego što se to očekivalo, te je iziskivalo i veće troškove. Najvažniji razlozi spore pretvorbe bili su naslijeđeni problemi iz prethodnog razdoblja koji su se jasno pokazali tek u zaoštrenim tržišnim uvjetima, sporo restrukturiranje i neodgovarajući model privatizacije, problemi u socijalnom i ekonomskom okruženju, nepotpuna regulacija, slabosti u upravljanju bankama te rat i ratne štete komitenta banaka. Radi navedenih razloga razdoblje tranzicije bilo je obilježeno bankovnim krizama, rehabilitacijom i restrukturiranjem banaka uz visoke državne ali i privatne troškove.

Danas je situacija znatno drugačija, toliko čak da se struktura bankarskog sustava u Hrvatskoj može slobodno usporediti s prosječnom strukturom kreditnih institucija u zemljama Europske Unije. (Leko;2004.:136)

2.1. Povijesni razvoj bankovnog sustava u Hrvatskoj od 1991. do 2001. godine

Hrvatski bankovni sektor 1991. godine sastojao se od dvadeset i šest banaka, a krajem 1993. godine broj banaka porastao je na čak četrdeset i tri.(Kraft, Hofler,Payne;2004.) U tom razdoblju banke su bile podvrgnute brojnim političkim pritiscima koji su uzrokovali velika zaduženja. Građani Republike Hrvatske nisu mogli doći do svoje štednje zato što se ista nalazila u Narodnoj banci Jugoslavije. Država je izdala obveznice po osnovi stare štednje komercijalnim bankama te hrvatske banke tako postaju dužnici od kojih građani štedište potražuju svoje uloge i na taj je način vraćeno povjerenje u cijeli bankovni sustav. Nadalje, država je izdala i velike obveznice te ih je donirala većim državnim poduzećima koja su istima otplaćivala nastale obveze prema bankama. Tako je djelomično riješen problem insolventnosti, no nisu provedene nikakve druge mjere te poslovanje bankovnog sektora ostaje loše. Nakon 1993. godine zbog pritiska vlasnika banaka na uprave banaka u području plasmana kredita, dolazi do krize bankovnog sustava.(Sajter;2005.) Spomenuti pritisak države i privatnih vlasnika, dovodi poduzeća u vrlo težak položaj čime je u pitanje dovedeno funkcioniranje čitavog bankovnog sustava. Za nastalu situaciju odgovorne su i same uprave banaka zbog neracionalne politike visokih kamatnih stopa i visoke razlike između aktivnih i pasivnih kamata. Hrvatska narodna banka tada izdaje izvješće u kojem tvrdi da uzrok problema loše aktive nisu nenaplativa potraživanja nastala prije 1991. godine i time upozorava da problem nije samo naslijeđen.(Sajter;2005.)

Kako banke još uvijek nisu bile stabilne na tržištu, zbog njihovog neodrživog i preoptimističnog rasta dolazi do novih problema. Zbog toga 1995. godine dolazi do pojedinačnih sanacija određenih banaka, većinom onih koje su bile u državnom vlasništvu. Iako se 1996. godine broj banaka popeo na 61, struktura cijelog sustava ostala je nepromijenjena jer su samo četiri banke gospodarile s gotovo 50% ukupne bilančne svote svih banaka. Iste godine sanirane su Splitska, Riječka i Privredna banka Zagreb. (Sajter;2005.)Zbog prevelike koncentracije loših plasmana 1998. godine dolazi do najveće bankovne krize u Hrvatskoj. Određena grupa srednjih banaka nudila je itekako veću kamatnu stopu na oročene i štedne depozite koju nisu pratili plasmani koji bi omogućili isplate. Zbog navedenog razloga dolazi do pokretanja stečaja u čak osam banaka. Spomenuti događaji uzrokovali su smanjenje kunske devizne štednje, no nakon 1999. godine štednja u bankovnom sustavu ima blagi rast. Kako su lošije banke napustile tržište tako se odnos ponude i potražnje na tržištu novca poboljšao te su se kamatne stope smanjile. Bankovni sustav je u sljedećim

godinama bio poprilično stabilan, okarakteriziran visokom koncentracijom i smanjenjem broja banaka, a većina se imovine sustava nalazila u rukama inozemnih vlasnika. Privatizacija 2001. godine pridonosi stabilnosti bankovnog sektora. Kako su prije banke bile itekako kapitalizirane, stvorene su pretpostavke za kreditnu ekspanziju.

2.2. Struktura bankovnog sustava u Hrvatskoj od 1990. do 2014. godine

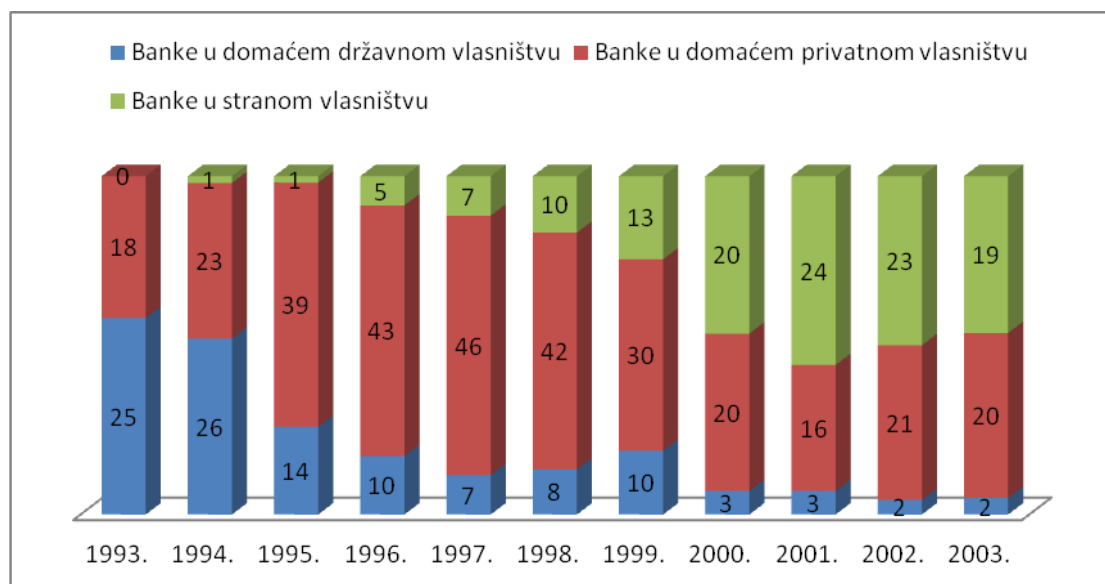
Hrvatski bankovni sustav danas čine različite financijske institucije, od kojih su najznačajnije poslovne banke, štedne banke, stambene štedionice te Hrvatska banka za obnovu i razvitak.

Osamostaljenje Hrvatske, regulativna reforma i ulazak stranih banaka izazvali su osnivanje velikog brojanovih banaka uz istodobno restrukturiranje i sanaciju, a potom i vlasničku transformacijudržavnih banaka koje su vukle tradiciju iz bivšeg socijalističkog sustava.

Prema Kraftu, Hofleru i Payne-u, 1990. godine u državnom vlasništvu Hrvatska je imala 26 banaka, a samo od 1990. do 1994. kako bi se ojačala konkurencija, liberalizirano je izdavanje odobrenja za rad banaka, te je odobrenje za rad dobilo ukupno 49 banaka. Bankovni sustav Republike Hrvatske u 1996. godini brojao je 58 banaka, no povećanje broja banaka nije zapravo dovelo do značajnijeg jačanja konkurencije među bankama. Naime, većina je novih banaka djelovala na vrlo ograničenom geografskom području, prije svega u Zagrebu i Splitu, te se 1997. godine broj banaka povećao na 60.

Međutim, tijekom bankovne krize 1998. i 1999. godine propalo je 14 banaka, te je 1999. godina bila prva godina u kojoj je zabilježen pad broja subjekata bankovnog sustava. Sedam banaka je otišlo u stečaj, a nije osnovana nijedna nova banka. (Kraft,Hofler,Payne;2004.)

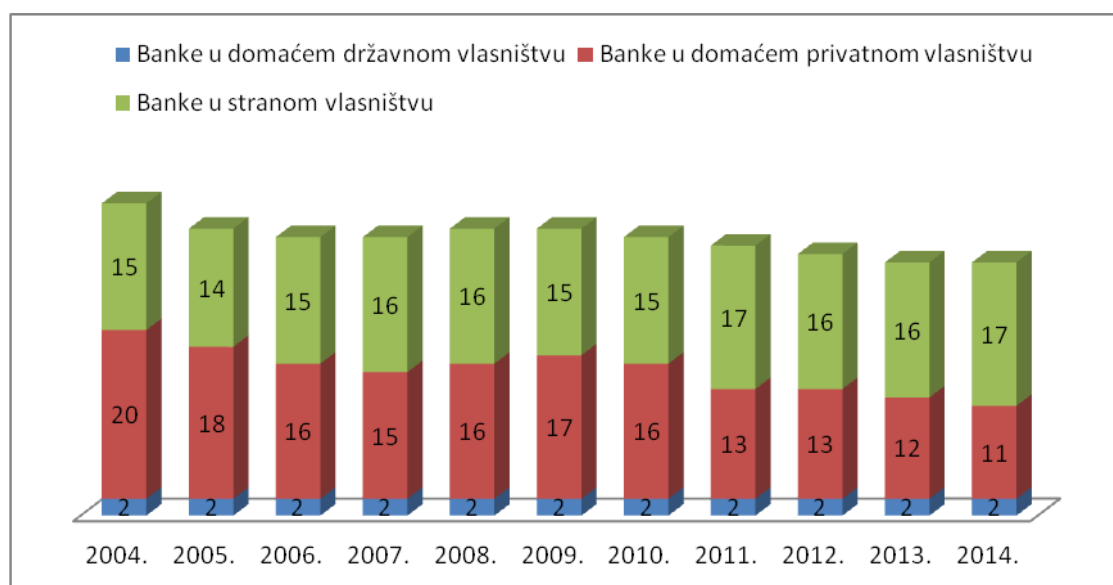
Grafikon br.1 Broj banaka prema kategoriji vlasništva u razdoblju od 1993. do 2003. godine



Izvor: vlastita izrada prema podacima s HNB-a

Ulazak stranog kapitala na hrvatsko bankarsko tržište je bio u početku oprezan. Jedna je strana banka otvorena krajem 1994. godine, a ulazak stranoga kapitala je ubrzan nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma, te su 1996. godine osnovane četiri strane banke, a 1997. još dvije. Tržišni udio stranih banaka ostao je mali sve do 1999. godine kad su strane banke kupile dvije velike banke koje je prije toga sanirala država. (Kraft,Hofler,Payne;2004. op.cit.,str.2)

Grafikon br.2 Broj banaka prema kategoriji vlasništva u razdoblju od 2004. do 2014. godine



Izvor:

vlastita izrada prema podacima s HNB-a

Od 2000. godine nadalje vidljiv je značajan pad udjela domaćih banaka, te siguran rast stranih banaka u Hrvatskoj. U 2002. godini broj banaka u stranom vlasništvu smanjen je sa 24 na 23 i time se njihov broj izjednačio s brojem banaka u domaćem vlasništvu. Od 2004. godine sve do 2014. broj banaka u stranom vlasništvu kreće se oko 16, dok se broj banaka u domaćem državnom vlasništvu sve više smanjuje. Naime, broj banaka u domaćem državnom vlasništvu do danas zadržao se na samo 2 banke.

3. OPĆENITO O BANKOVNIM KRIZAMA I OSIGURANJU DEPOZITA

Bankovna kriza pojam je kojim se opisuje ili stečaj pojedinačne banke ili kolaps cijelog bankarskog sustava. U ekonomskoj se literaturi pojmom bankarska kriza ipak češće koristi za opisivanje sustavnih kriznih epizoda koje dovode do kolapsa velikih banaka ili većeg broja banaka sa značajnim udjelom u ukupnoj bankarskoj aktivni. (Šonje; 2002:808)

Početak bankovne krize najčešće označavaju neki specifični događaji poput navale štediša na banke, drastično smanjenje ukupnih depozita. Stečaj pojedinih banaka, proširenje vladine pomoći u saniranju banaka, porast gubitaka po plasmanima i slično. (Šonje; 2002)

Razlike bankovne osjetljivosti i krize

Današnji empirijski radovi o bankovnim krizama imaju veliki nedostatak u pogledu razlikovanja osjetljivosti bankarskog tržišta na poremećaje od stvarne krize. Rezultat je nepostojanje opće prihvaćene mjere osjetljivosti sustava na poremećaje koja bi mogla biti analizirana prije izbijanja krize. Najčešće se smatra da je osjetljivost financijskog sustava zapravo blaga verzija prave krize. (Šonje;2002:815)

Potrebno je razlikovati bankovnu osjetljivost od bankovne krize. Osjetljivost odnosno ranjivost bankovnog sustava značajno je obilježje strukture bankovnog sustava, dok je kriza moguća posljedica negativnih utjecaja na strukturu bankovnog sustava. No, ranjivost bankovnog sustava i bankovne krize vrlo su povezani pojmovi budući da u bankovnom sustavu koji je ranjiv te osjetljiviji na poremećaje postoji veća vjerojatnost izbijanja bankovne krize. Dakle, ako se ne pravi potrebna razlika između bankovne osjetljivosti i krize, gube se bitne informacije iz nekih razdoblja koja nisu završila krizom, a mogla bi biti korisna pri predviđanju budućih poremećaja.

Na temelju analiza koje se provode nakon proživljenih kriza, monetarne vlasti mogu otkriti uzročnike tih kriza te iskoristiti prikupljene informacije za praćenje osjetljivosti sustava na poremećaje.

Ključne mjere osjetljivosti bankovnog sustava, čije praćenje predlažu Eichengreen i Rose (Šonje;2002:815) jesu:

- M4(M2)/rezerve (reserve adequacy ratio- odnos šireg novca i deviznih rezervi, čije povećanje prati proces financijske liberalizacije i rast osjetljivosti sustava uz nespretnu superviziju i regulativu u situaciji kreditne ekspanzije)
- Udio bankarskih rezervi u ukupnoj bankarskoj aktivni, kao mjera likvidnosti bankovnog sustava
- Udio bankovnih kredita javnom sektoru u ukupnim plasmanima kao pokazatelj izloženosti bankovnog sektora nepovoljnim kretanjima fiskalnih varijabli.

Nedvojbeno je da je definiranje uzroka bankarskih poremećaja važan čimbenik upravljanja bankarskim krizama. Uzroci kriza važni su gotovo kao i veličina krize, odnosno njeni razmjeri. Mnoga istraživanja pokazuju da su osnovni uzroci kriza loše upravljanje i neadekvatan eksterni i interni nadzor banaka. Uzroke bankovnih kriza možemo podijeliti na makroekonomske i mikroekonomske.

Prema Prgi (2006:144), najvažniji makroekonomski uzroci bankovnih kriza jesu niska stopa rasta BDP-a, povezana s budućnošću ekonomije, koja može negativno utjecati na kvalitativnu razinu bankovnog kreditnog portfelja te povećati mogućnost javljanja spornih potraživanja. Visoke i promjenjive kamatne stope, nagli usponi i padovi ekonomske aktivnosti u gospodarstvu i neodržive fiskalne i inozemne pozicije najočiti su i najizravniji makroekonomski izvori koji nepovoljno utječu na poslovanje banaka zbog negativnog utjecaja na kolebanje cijena i alokaciju financijskih sredstava.

Na mogući nastanak bankovnih kriza utječu i visoka stopa inflacije, prebrza liberalizacija financijskog tržišta, i problem „prenošenja“ još su neki od uzroka bankovnih kriza. Naime, liberalizacija potiče konkurenciju i učinkovitost financijskog sektora i takvim djelovanjem načelno stabilizira situaciju. Tijekom tranzicije ona, ipak, može pridonijeti financijskoj nestabilnosti povećanjem izloženosti kreditnom i deviznom riziku, posebice ako se preuzimaju u nestabilnom makroekonomskom okružju. (Miletić,2008.)

Bitno je spomenuti i nedostatke regulative i supervizije te efikasnost pravnog sustava koji je vrlo važan element svakog bankovnog sustava, a ukoliko je spor i neefikasan dodatna je prepreka za razvoj učinkovitijeg bankovnog sustava. Svaka promjena zakonskog okvira,

monetarnih ili poreznih mjera može za banku značiti otežanje uvjeta poslovanja, dodatne troškove, smanjenje likvidnog i kreditnog potencijala.

Osjetljivost financijskog sustava na nagli odljev sredstava mogao bi rezultirati naglim porastom kamatnih stopa te smanjenjem povjerenja. Sustav osiguranja depozita mogući je uzrok bankovne krize budući da može unijeti veću razinu moralnog hazarda u sustav. Moralni hazard nastaje kada banke preuzimaju rizike iz plasiranja sredstava, a svjesne su da postoji mogućnost da se ti rizici pretvore u gubitke koji će biti pokriveni od strane vladinih ili međunarodnih financijskih institucija.

Osim navedenih, mogu biti prisutni i ostali makroekonomski uzroci kao što su tečajni sustav, brzi rast kreditnog portfelja, nerazvijenost financijske infrastrukture te domaći i vanjski šokovi.

Među najvažnije mikroekonomske uzroke bankovnih kriza Prga(2006.)svrstava neusklađenost aktive i pasive banke koja bi banku mogla izložiti mnogim rizicima, a nastaje zbog procesa transformacije bankovne aktive, zatim akcije menadžmenta i prevare koje mogu nastati u bankama ili iz njene okoline, a dio su operativnih rizika banaka.

Kvaliteta aktive ogleda se u kvaliteti kreditnog portfelja, koja je povezana s kreditnim rizikom. Kvaliteta aktive predstavlja najvažniji uzrok problema u poslovanju banaka, a ti se problemi ogledaju kroz brzi rast kreditnog portfelja, neadekvatne kreditne politike, te nedostatnu diverzifikaciju kreditnog portfelja. Oblici operativnog rizika jesu slaba interna kontrola, neadekvatni interni procesi, te problemi s informatičkim sustavom.

Na osnovi navedenog može se zaključiti da se uzroci bankovnih kriza premještaju na mikroekonomsko područje u kojem dominiraju pogrešne kreditne politike i propusti unutar kontrolnih procedura samih banaka.

Općenito o sustavu osiguranja depozita

Budući da je sustav osiguranja depozita prvi na udaru kada bankovna kriza poljulja financijsku stabilnost, uvjetovanost između bankovnih kriza i sustava osiguranja depozita itekako postoji, jer sustav osiguranja depozita omogućava održavanje bankovne stabilnosti unutar države. Ukoliko dođe do bankovne krize upravo je sustav osiguranja depozita taj kojemu je svrha ublažiti posljedice krize te vratiti povjerenje štediša u bankovni sustav.

Bankovna stabilnost od velikog je značaja za održavanje stabilnosti čitavog gospodarskog sustava jer ukoliko dođe do povlačenja depozita iz banaka to se negativno odražava na mehanizme plaćanja. Banke u svojim bilancama imaju depozite drugih financijskih institucija, ali i depozite stanovništva koje dalje plasiraju u kredite. Ukoliko dođe do nepovjerenja i deponenti počnu s povlačenjem depozita iz banke, vrlo brzo se počinju širiti poteškoće i situacija se preljeva i na ostale banke odnosno dolazi do domino efekta te se na taj način narušava bankovni sustav i uloga banaka na financijskom tržištu. Da bi se spriječile navedene situacije postoje sustavi osiguranja depozita.

Dakle, temeljna svrha sustava osiguranja depozita nije samo u zaštiti koju taj sustav pruža deponentima, već u jačanju stabilnosti bankovnog sustava i njegove otpornosti na poremećaje uzrokovane krizama, te stvaranjem okruženja u kojem vlada povjerenje u bankovni sustav.

Naime, povjerenje u bankovni sustav omogućuje kreditnim institucijama lakše prikupljanje slobodnih financijskih sredstava, a na taj se način povećava ukupni obujam depozita u financijskom sustavu. (Markovinović; 2010)

Bitno je naglasiti da će samo dobro formirani sustav osiguranja depozita uspješno moći izvršavati spomenuto. Dobro formiranim sustavom osiguranja depozita smatra se sustav koji minimizira tri najčešća problema a to su problem moralnog hazarda, problem negativne selekcije te problem principal agent. (Faulend; 2004)

Glavni ciljevi sustava osiguranja depozita jesu:

- 1) očuvanje štednih i transakcijskih sredstava malih štediša,
- 2) sprječavanje krize likvidnosti prouzrokovane visokom frekvencijom povlačenja štednih uloga,
- 3) pomoć u stabilizaciji bankovnog sustava (Kandžija i Živko, 2004:383).

Sustavom osiguranja depozita zaštićuju se štedna i transakcijska sredstva malih štediša jer su troškovi dobivanja informacija o solventnosti financijskih institucija veći za male štediše nego za velike, a njihovi štedni ulogi čine značajan udio u izvorima sredstava banke. Male štediše raspolažu s malo informacija pa jače reagiraju na bilo kakve sugestije o problemima u sustavu te na taj način kreće „juriš na banke“. Nadalje, sustav treba pomoći u stabiliziranju bankovnog sustava i smanjenju mogućnosti nastanka krize. U slučaju nastanka krize ili samog očekivanja da će doći do krize, nastaje juriš na banke i štediše povlače svoja sredstva i iz banaka koje su zdrave, bez obzira jesu li te institucije u problemima ili nisu. Zbog toga sustav osiguranja štednih uloga nastoji smanjiti opasnost od takvog događaja i nastoji vratiti povjerenje u bankovni sustav osiguranja štednih uloga. Ako je manja vjerojatnost navale na banke, tada bankarske institucije mogu ostvariti svoju ulogu čuvara štednih uloga, financijskih posrednika i nositelja sustava plaćanja. Sustav osiguranja štednih uloga ima za cilj povećati štednju u bankama, posebno štednju sektora stanovništva. Preko povećanja štednje koja se nalazi u bankama, sustav osiguranja štednih uloga treba utjecati i na poticanje ekonomskog rasta. Preko svih ovih ciljeva sustav omogućuje uspostavljanje opće financijske stabilnosti zemlje. Važno je da je sustav osiguranja štednih uloga učinkovit, u protivnom on gubi smisao postojanja i predstavlja samo trošak. Da bi sustav bio učinkovit, mora imati jasno određene ciljeve koje želi postići i način na koji se isti planiraju postići (Kandžija i Živko, 2004:383)

4. BANKOVNE KRIZE U HRVATSKOJ

Kroz proces osamostaljenja i tranzicije hrvatski je bankovni sustav nekoliko puta uzdrman kriznim situacijama od kojih su se najznačajnije dogodile između 1991. i 1996. godine, a najveća kriza hrvatskog bankovnog sustava zbila se 1998. godine. Ovo poglavlje nastojat će detaljnije pojasniti spomenute bankovne krize.

4.1. Problem insolventnosti banaka u Hrvatskoj od 1991. do 1996. godine

Banka postaje insolventna ukoliko njezine ukupne obveze, umanjene za kapital, bivaju veće od njezine dobre ili naplative imovine. Izrazito loša procjena rizika u poslovanju banke najčešći je uzrok insolventnosti. Insolventnost uzrokuje gubitak u poslovanju banke te nelikvidnost banke. Banku koja je insolventna može prestati ili nastaviti kreditirati loše klijente. Prestajanjem kreditiranja loših klijenata banka zapravo sprječava kreiranje novih gubitaka te time priznaje problem loše imovine. Nastavljanjem kreditiranja loših klijenata banka preuzima rizike od novih gubitaka te za pretpostavku uzima da će novi krediti istim klijentima omogućiti podmirivanje njihovih potraživanja u budućnosti. Ključnu ulogu u poslovanju banke ima povjerenje i upravo zbog toga svaka banka želi zatajiti i prikriti problem insolventnosti. (Jankov, 2000.)

Ukoliko problem insolventnosti zahvati više banaka dolazi do problema u bankovnom sustavu i gospodarstvu kao cjelini. Spomenuti problem se dodatno produbljuje kad se pojave insolventnosti započinu rješavati. Prilikom rješavanja insolventnosti banka u pravilu, odabire jedno od sljedećih rješenja: prestanak kreditiranja loših klijenata, prikupljanje dodatnih sredstava ili sanacije. Ukoliko banke pokušaju obnoviti solventnost prestankom kreditiranja loših klijenata te povećanjem kamatne marže, dolazi do smanjenja raspoloživih kredita koji imaju višu cijenu, ali takve mjere mogu za posljedicu imati negativnu selekciju klijenata. Kada se banka odluči za prikupljanje dodatnih sredstava dolazi do rasta kamatnih stopa te se dodatna likvidnost može potražiti u inozemstvu što rezultira promjenama u kretanju platne bilance. Sanacija banaka izvodi se dokapitalizacijom banke i njezinih klijenata ili spajanjem s drugim bankama. Sanacija banaka dovodi do smanjivanja kamatnih marži i kamatnih stopa i rješava problem negativne selekcije klijenata uz uvjet izvršenja smjene poslodavstva banke koja je dovela do nastalog problema. Valja napomenuti da sanacija

banaka iziskuje velike fiskalne troškove te rezultira povećanjem fiskalnog deficita, što bi moglo dovesti do makroekonomske nestabilnosti. (Jankov;2000)

Linearna sanacija banaka

Linearna sanacija banaka je izdavanje velikih obveznica zajedno s izdavanjem obveznica s osnove devizne štednje. U vrijeme osamostaljenja Republike Hrvatske bankovni sustav našao se u ozbiljnim problemima i to ponajviše zbog nepovoljne gospodarske situacije. Socijalistički režim, neuspješna poslovna politika, nestabilna i kaotična situacija narušili su temelj bankarstva- povjerenje zasnovano na stabilnosti i sigurnosti, te je time uzrokovana kriza.

Hrvatska narodna banka (dalje u tekstu HNB) osnovana je 1991. godine te tada dolazi do ozbiljne reforme bankovnog sustava kojom HNB postaje središnja, emisijska banka. Kako je devizna štednja građana Hrvatske ostala u Narodnoj banci Jugoslavije koja nije namjeravala ispuniti svoje dužnosti, država izdaje obveznice komercijalnim bankama i time sanira svoje obveze. Tako su hrvatske banke postale dužnici od kojih su štediše potraživali svoje uloge. Ovim odlukama vraćena je najbitnija komponenta bankarstva-povjerenje, te je javni dug biše države preuzet kao vlastiti. Kako Hrvatska nije imala međunarodne pričuve, krajem 1991. godine donesena je odluka o izdavanju obveznica s osnove stare devizne štednje i o blokiranju štednje stanovništva na određeno vrijeme.(Sajter;2005.)

Uz obveznice po osnovi stare devizne štednje koje su nosile kamate od 5 % plative polugodišnje indeksirane prema njemačkoj marki. Insolventnost se pokušala riješiti izdavanjem „velikih“ obveznica koje je država donirala velikim državnim poduzećima 1991 . i naredne 1992. godine. Tako su poduzeća uspjela po normalnoj vrijednosti otplatiti svoje obveze prema bankama. Isprva su te obveznice nosile kamatu od 5 % godišnje, plativu polugodišnje, ali potom ministarstvo financija tumači obveznice beskamatnim zato što se takvim polugodišnjim otplatama kamata otplaćuje glavnica. Usprkos činjenici da je spomenutim mjerama problem insolventnosti riješen, ne dolazi do relevantnih promjena u poslovanju banka, niti do potrebnog restrukturiranja jer nikakve druge mjere koje bi navele banke da slijede dobru bankovnu poslovnu praksu nisu provedene. Tako su banke koje se nisu brinule o lošim plasmanima ni o kreditiranju povezanih osoba nastavile raditi po starim

principima. Zbog toga se izdavanje velikih obveznica zajedno s izdavanjem obveznica s osnove devizne štednje naziva linearna sanacija banaka. (Jankov;2000)

Sanacije velikih banaka u pretežito državnom vlasništvu

Za razliku od sanacije kompletnog bankovnog sustava, prvim individualnim sanacijama pojedinačnih banaka pristupljeno je 1995. godine. Sanacije su bile namijenjene u najvećoj mjeri za banke u državnom vlasništvu. Iako se broj banaka tijekom 1996. godine povećao, struktura hrvatskog bankovnog sustava ostala je nepromijenjena.

Prva bankovna kriza u Hrvatskoj je započela 1996. godine kada je država sanirala tri od četiri najveće banke: Splitsku, Riječku i Privrednu banku Zagreb. Loše poslovanje tih banaka u razdoblju od 1991. do 1996. godine dovelo je do njihove sanacije.

Kod sve tri banke postajala je iznimno velika koncentracija loših plasmana od kojih se većina odnosila na plasmane velikim poduzećima u državnom vlasništvu što je rezultiralo velikim gubicima za navedene banke.

Splitska je banka imala loše plasmane 2,3 puta veće od kapitala, Riječka banka 1,4 puta veće, a Privredna banka Zagreb oko 2,7 puta veće loše plasmane od kapitala. Udio loših plasmana u ukupnim plasmanima banke iznosio je 16,3% u Splitskoj, 29,9% u Riječkoj, dok za Privrednu banku Zagreb taj udio nije objavljen, ali se pretpostavlja da je vjerojatno bio najveći. (Jankov, 2000.)

Tablica broj 1. Loši plasmani tri sanirane banke, u milijunima kuna

	Ukupni loši plasmani banke	U tome: plasmani preneseni na Agenciju	Loši plasmani u kapitalu banke	Loši plasmani u ukupnim plasmanima banke	Loši plasmani u plasmanima svih banaka
Splitska banka	799	454	231,6%	16,3%	2,7%
Riječka banka	829	246	142,2%	29,9%	2,8%
Privredna banka Zagreb	7.920	4.559	267,9%	nema podataka	25,1%

Izvor: Jankov Ljubinko, Problemi banaka:uzroci, načini rješavanja i posljedice, 2000.

U tom razdoblju hrvatski bankovni sustav bio je u izrazito lošem stanju, što se može zaključiti iz činjenice da su opći i administrativni troškovi činili čak 35% ukupnih rashoda hrvatskih banaka na kraju 1996. godine.(Jankov;2000.) Sanacije su se temeljile na prijenosu loših plasmana banaka na Državnu agenciju za osiguranje štednih uloga, dokapitalizaciji, promjeni dioničara banke i promjeni uprava banaka. Usprkos činjenici da odluke o sanaciji banaka ne bi trebale uključivati oprost ili reprogram obveza loših dužnosnika, dug pojedinih dužnosnika je rekonstruiran upravo putem sanacije poduzeća.

Hrvatska država je dokapitalizirala banke do razine minimalne adekvatnosti kapitala otpisom loših plasmana i time smanjila ukupnu bilančnu svotu kod sve tri banke. Tako je Privredna banka Zagreb postala druga po veličini aktive banka u državi. Novi dioničar postala je Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka, dok su stare dionice koje su bile u vlasništvu poduzeća i građana, postale ništavne. Nadalje, na čelo uprave banke postavljeni su određeni povjerenici odgovorni agenciji.

Najvidljivija promjena koja je nastupila po sanaciji banaka je pad aktivnih kamatnih stopa. Valja istaknuti da su kratkoročne kamatne stope na tržištu novca pale sa 29,7% na 10 %. Krajem 1996. godine udio dobre aktive u strukturi ukupne bilance banaka iznosio je 88,4 %, a udio loše aktive 11,6%, što značajnim dijelom rezultira i iz sanacije banka jer su iz bilanci tih banaka loši plasmani otpisani na teret kapitala banaka.(Sajter;2005.)

Uz spomenute tri banke, 1995. godine sanirana je i Slavonska banka u Osijeku. Sanacija Slavonske banke razlikuje se od ostalih slučajeva po tome što je procedura inicirana dobrovoljno, dok su potencijalni gubici iznosili manje od polovine osnovnog kapitala. Potrebno je naglasiti da su sanacije velikih banaka 1996. godine učinjene ponajprije zbog naslijeđa loše aktive, ratnog stanja, a ne zbog nepridržavanja dobrih poslovnih običaja u bankarstvu, što je bio slučaj slomova banka u krizi 1998 godine o čemu će detaljnije biti riječ u sljedećem poglavlju.

Sve je to rezultiralo i znatnim fiskalnim troškovima bankovnog sektora Hrvatske a ti troškovi jesu troškovi linearne sanacije i troškovi pojedinačnih sanacija. Troškovi linearne sanacije jesu „velike obveznice“, obveznice za staru deviznu štednju te obveznice izdane radi refinanciranja obveznica za staru deviznu štednju, a troškovi pojedinačnih sanacija obuhvaćaju troškove sanacije Slavonske, Riječke, Privredne i Dubrovačke banke

Prema Jankovu (2000:7) ukupni fiskalni troškovi sanacije banaka u Hrvatskoj u razdoblju od 1991. do 1998. godine iznose oko 31 posto godišnjeg bruto domaćeg proizvoda-BDP-a.

Krajem 1991. godine država je izdala obveznice za linearnu sanaciju banaka u iznosu od 22,6 % BDP-a (od toga se 5,6 % odnosi na velike obveznice). Od 1993. do 1996. godine izdane su različite obveznice za plaćanje kamate i refinanciranje obveznica za staru deviznu štednju u iznosu od 1,2 % BDP-a. U 1996. godini izdane su različite obveznice za sanaciju Riječke, Splitske i Privredne banke Zagreb u iznosu od 6,1 % BDP-a (radi dokapitalizacije tih banaka izdane su obveznice u iznosu od 2,5 % BDP-a, a u sklopu sanacije Privredne banke Zagreb država je preuzela dio inozemnog duga te banke u iznosu od 3,6 % BDP-a). U 1998. godini izdane su obveznice za sanaciju Dubrovačke banke u iznosu od 0,8 % BDP-a (Jankov;2000:7, op.cit.,str.7).

4.2. Bankovna kriza 1998. godine i osnivanje Državne agencije za osiguranje štednih uloga i sanaciju (DAB)

Najveća bankovna kriza pogodila je hrvatski je bankovni sustav 1998. godine. Zbog uvođenja poreza na dodanu vrijednost došlo je do pozamašnog rasta fiskalnih prihoda, dok su prihodi pribavljeni od poreznih obveznika uzrokovali značajno povećanje fiskalnih rashoda u rebalansu proračuna. Država je priznala ostvarenje proračunskog deficita krajem iste godine ali nije objavila neisplaćene rashode. Najveći problemi zahvatili su srednje, agresivne banke koje su u prošlom razdoblju privukle sredstva za svoje plasmane, koji su bili većinom rizični, visokim kamatnim stopama na depozite. Naime, spomenute banke su krajem 1996. godine isplaćivale prosječnu kamatnu stopu od čak 12% na štedne i oročene depozite. Za usporedbu spomenimo da su stabilne banke isplaćivale prosječnu kamatnu stopu od 8%.(Jankov;2000.) Takvo povećanje kamatne stope nije bilo popraćeno potrebnim plasmanima koji bi omogućili isplate istih. Zbog toga dolazi do insolventnosti, nelikvidnosti te na kraju do proglašenja stečaja. Relevantan je podatak da su te godine banke ostvarile ukupni gubitak od čak 1,3 milijardi kuna, a 1997. godine banke su ostvarile ukupnu dobit od 1,2 milijardi kuna.(HNB, pregledi, hrvatski bankovni sustav 1998. godine) U rujnu 1997. godine Hrvatskom saboru podneseno je izvješće „Banke na raskrižju“ o stanju bankovnog sustava koje je nagovijestilo mogućnost pojave krize. Izvješće je sadržavalo podatak da skupina agresivnih banaka ima

vrlo visok udio loše aktive od 9,3% u rizičnoj aktivni što je izrazito zabrinjavajuće. Dotičnu skupinu banaka činile su Dubrovačka banka, Glumina banka, Županijska banka, Hrvatska poštanska banka, Komercijalna banka, Trgovačka banka i Agroobrtnička banka, a Hrvatska poštanska banka jedina je uspjela nastaviti s poslovanjem. Izdvaja se slučaj Dubrovačke banke koja je početkom 1998. godine prestala s poslovanjem, no ubrzo je donesena odluka o sanaciji uzorom na sanacije velikih banaka u državnom vlasništvu i to ponajviše zbog afere koja ja pratila krizu te banke. Građani su izgubili povjerenje u depozite i kod banka koje su smatrane sudionicima u spomenutoj aferi. Iako do ukupnog smanjenja depozita u sustavu nije došlo, došlo je do značajne redistribucije depozita između banaka. (Sajter,2005.)

Nekolicina manjih i srednjih banaka prestaju s ispunjavanjem obveza, ali ne dolazi do adekvatne sanacije te navedene banke prestaju s radom. (Jankov, 2000.)

Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka (DAB)

Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka osnovana je 24. svibnja 1994. godine Zakonom o Državnoj agenciji za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka (Narodne novine broj 44/94, 79/98, 19/99, 35/00 i 60/04) kao specijalizirana financijska institucija koja osigurava štedne uloge u kreditnim institucijama. Agencija je osnovana kao samostalna pravna osoba, a njezin osnivač je Republika Hrvatska, koja ujedno i jamči za obaveze Agencije.

Funkciju osiguranja štednih uloga u bankama i štedionicama obnaša u cilju osiguravanja isplate tih uloga u slučaju stečaja banke, odnosno štedionice. Agencija u tom slučaju umjesto banke, odnosno štedionice isplaćuje osigurane štedne uloge. Pri tomu, važno je ukazati da osigurani štedni uložci nisu jednaki ukupnim štednim ulozima. Visinu štednih uloga koje su dužne osigurati banke i štedionice utvrđuje ministar financija svojom odlukom. Ove štedne uloge Agencija može neposredno isplaćivati štedišama ili preko banke odnosno štedionice koja preuzima poslove banke ili štedionice u stečaju. Pravnu osnovu za djelovanje Agencije čini Zakon o državnoj agenciji za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka, drugi zakoni, prvenstveno s područja financija i njezin statut. (Zakon o državnoj agenciji za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka)

Druga značajna funkcija Agencije je provođenje postupka sanacije i restrukturiranja banaka pri čemu obavlja sljedeće poslove:

- izdaje obveznice i ulaže druga sredstva za sanaciju banaka,
- upravlja dijelom rizičnih plasmana banke u kojima su sadržani potencijalni gubici banke, a koji su joj preneseni na temelju odredaba Zakona o sanaciji i restrukturiranju banaka,
- prodaje rizične plasmane,
- daje obavezne upute i naloge banci za naplatu dijela rizičnih plasmana u kojima su sadržani potencijalni gubici banke koji su preneseni na Agenciju i za koje je Agencija odlučila povjeriti banci provođenja mjera za njihovu naplatu,
- obavlja kontrolu nad radom banke,
- odobrava kredite bankama nad kojima je proveden postupak sanacije,
- obavlja tekuće poslove upravljanja bankom u sanaciji,
- organizira prodaju dionica, odnosno poslovnih udjela,
- obavlja i ostale poslove koji su joj Zakonom o sanaciji i restrukturiranju banaka stavljani u nadležnost.

Agencija u skladu sa svojom ulogom u sanaciji banaka ima mogućnost, preko organa banke utjecati na promjene u organizaciji, upravljanju, tekućem poslovanju i poslovnoj strategiji banke. (www.dab.hr)

5. SUSTAV OSIGURANJA DEPOZITA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Mnogo je razloga zbog kojih je došlo do uspostave sustava osiguranja depozita u Hrvatskoj. Jedan od razloga je efekt prelijevanja krize iz jedne banke u drugu, što dovodi do narušavanja povjerenja te stabilnosti cijelog bankovnog sustava.

U tom slučaju sustav osiguranja štednih uloga predstavlja instrument koji sprječava navalu na banke. Deponenti više neće tako brzo povlačiti svoje depozite zbog glasina o problemima u banci ili bankovnom sustavu kada shvate da je vlada, odnosno za to nadležna institucija, osigurala njihove depozite. Bez obzira koji bili razlozi uspostave sustava, bitno je napomenuti da se takvi sustav ne uvodi u vrijeme krize, već kad je bankarski sustav stabilan i dovoljno jak da izgradi jedan takav sustav. (Kandžija i Živko, 2004.)

Hrvatski je sustav osiguranja depozita iniciran upravo krizama nastalim 1990-tih godina, te je i nastao u vrijeme najveće bankovne krize u Hrvatskoj, 1998. godine.

5.1. Razvoj sustava osiguranja depozita s obzirom na bankovne krize u Hrvatskoj

Sustav osiguranja depozita u Hrvatskoj započeo je s radom 1998. godine, te se već na početku svog djelovanja susreo s raznim teškoćama. Te su teškoće bile posljedica nesretnog odabira trenutka za početak rada sustava, budući da je isti nastao u razdoblju bankovnih kriza. Pravilnik o osiguranju depozita donesen je 1997. godine, 1998. i 2000. godine imao je razne nadopune, a već je 2004. godine izmijenjen Zakonom o osiguranju depozita. Njime je uređeno osiguranje štednih uloga u bankama i stambenim štedionicama, a provodi ga DAB. Od samog početka rada sustava način prikupljanja sredstava definiran je kao ex-ante sustav. Sredstva potrebna za obeštećenje deponenata prikupljaju se unaprijed, od premija koje plaćaju kreditne institucije.

U sljedećim tablicama prikazano je kretanje štednih i oročenih depozita od 1994. godine do 2014. godine:

Tablica br.2.:Štedni depoziti kod poslovnih banaka, na kraju razdoblja umilijunima kuna

Godina	Ukupno štedni depoziti	Lokalna država	Nefinancijska društva	Kućanstva	Ostale bankarske institucije	Nebankarske financijske institucije
1994.	393,9	0,0	0,0	393,9	0,0	0,0
1995.	497,7	0,0	0,0	497,7	0,0	0,0
1996.	719,3	0,0	0,0	719,3	0,0	0,0
1997.	1.115,7	0,0	0,0	1.115,7	0,0	0,0
1998.	1.117,5	0,0	0,0	1.117,5	0,0	0,0
1999.	1.371,4	91,7	92,1	1.167,3	2,6	17,8
2000.	1.676,1	137,6	142,4	1.348,3	0,6	47,2
2001.	2.006,8	118,3	88,0	1.712,2	20,8	67,5
2002.	2.236,2	14,8	213,3	1.996,3	0,0	11,8
2003.	2.528,0	14,4	190,5	2.288,9	0,0	34,2
2004.	2.233,9	4,6	38,8	2.190,6	0,0	0,0
2005.	2.493,7	2,7	101,6	2.388,3	0,0	1,0
2006.	2.843,7	1,5	66,8	2.775,5	0,0	0,0
2007.	3.023,6	2,5	95,8	2.925,3	0,0	0,0
2008.	2.752,2	0,0	90,7	2.657,8	0,0	3,7
2009.	2.498,5	0,0	179,1	2.268,9	5,0	45,5
2010.	2.461,5	0,1	272,6	2.156,1	0,0	0,0
2011.	2.466,4	21,2	396,6	2.007,8	0,0	0,0
2012.	2.322,3	18,8	365,4	1.894,2	0,0	0,0
2013.	2.559,5	2,4	655,9	1.852,5	0,0	0,0
2014.	2.253,0	0,1	455,9	1.756,3	0,0	0,0

Izvor: vlastita izrada prema: http://www.hnb.hr/statistika/statisticki_pregled/hstatisticki-bilten.htm

Štedni depoziti su u razdoblju od 1994. do 1998. godine bili formirani isključivo od sektora kućanstava. Navedeni su 1994. godine iznosili 393,9 milijunakuna, a u sljedećim godinama imali su tendenciju rasta od 26,3% u 1995. godini i 44,5% u 1996. godini.

Najveći relativni rast, u 1997. godini ostvaren je kada su štedni depoziti porasli za 55,1% u odnosu na 1996. godinu, što je i najveći godišnji rast u istraživanom razdoblju. Nakon godina intenzivnog rasta, štedni depoziti su u 1998. godini stagnerali zadržavši se na iznosu od 1,117 milijardi kuna. Do porasta štednih depozita ponovno dolazi u 1999. godini i to od 22,7% zahvaljujući kategoriji kućanstva.

U narednoj 2000. godini zadržala se približno ista stopa rasta od 22,2%, a godinu kasnije 2001. stopa rasta je iznosila 19,7%, iako su se depoziti nefinancijskih društava smanjili za 40%. Posljedica je to liberalizacije tržišta. Naime izmjenama zakona je omogućeno poduzećima slobodno prebacivanje iz kuna u devize i obratno. Depoziti kućanstva koji najviše doprinose ukupnim depozitima su se neprekidno su se povećavali, što je rezultiralo ukupnim štednim depozitima od 2 milijardi kuna u 2001. godini a usporedno s 1994. godinom to je oko 5 puta više.

Prva godina u promatranom razdoblju u kojoj je zabilježen pad depozita je 2004. godina. Na to je utjecalo smanjenje depozita nefinancijskih društava za više od 150 milijuna kuna, ali i sektora kućanstva za oko 100 milijuna kuna. Iskoristili su ekspanziju investicijskih fondova koja su nudila više stope zarade, a skoro pa trenutnu likvidnost uložениh sredstava.

Nakon pada u 2004. godini, dolazi razdoblje od 2005. do 2007. godine, u kojemu ponovo štednja raste i dostiže svoj maksimum u promatranom periodu u apsolutnom iznosu od 3,09 milijardi kuna, odnosno ponovo dolazi do rasta depozita te su ukupni štedni depoziti dosegli iznos od 2,9 milijardi kuna, što je za 7,9 puta više nego na početku promatranog razdoblja.

Od 2008. godine vide se znakovi krize i recesije koji se očituju u padu štednje, za nešto više od 10%, a 2009. godine za oko 9%. Od 2010. pa do 2014. godine štednja je stagnirala, odnosno nije bilo nove štednje, i ustalila na iznosu od oko 2,5 milijardi kuna.

Tablica br.3.:Oročeni depoziti kod poslovnih banaka, na kraju razdoblja umilijunima kuna

Godina	Ukupno oročeni depoziti	Lokalna država	Nefinancijska društva	Kućanstva	Ostale bankarske institucije	Nebankarske financijske institucije
1994.	1.651,7	121,0	886,6	437,2	0,0	206,9
1995.	1.660,2	81,2	830,2	547,1	0,0	201,7
1996.	2.667,3	89,7	1.054,7	1.124,3	0,0	398,6
1997.	4.483,2	102,6	1.785,0	1.962,1	0,0	633,6
1998.	4.566,3	185,3	1.569,2	1.998,7	0,0	813,1
1999.	4.093,7	176,1	1.417,0	1.619,3	13,5	867,8
2000.	6.406,8	230,7	2.871,4	2.227,6	14,8	1.062,2
2001.	9.334,5	340,7	3.618,3	3.691,7	15,4	1.668,5
2002.	12.750,6	482,8	4.633,6	5.806,6	31,2	1.796,3
2003.	19.082,1	551,6	7.165,3	9.459,5	103,5	1.802,2
2004.	24.641,2	550,8	8.698,5	14.049,6	-116,5	1.458,8
2005.	30.292,6	508,7	8.222,5	18.769,6	211,4	2.580,4
2006.	25.668,9	186,3	12.510,7	9.310,9	2.044,4	1.616,6
2007.	42.425,6	287,3	17.284,4	14.992,2	6.339,4	3.522,2
2008.	41.816,8	379,4	15.464,1	19.444,9	2.177,0	4.351,4
2009.	32.605,4	253,8	10.459,5	15.180,0	2.774,1	3.938,1
2010.	26.680,5	264,9	7.387,8	15.657,1	0,0	0,0
2011.	31.210,5	268,6	9.626,2	17.881,0	0,0	0,0
2012.	29.367,5	228,2	6.152,8	19.962,5	0,0	0,0
2013.	30.847,6	197,5	5.804,4	21.959,2	0,0	0,0
2014.	32.218,8	217,8	6.139,4	22.386,7	0,0	0,0

Izvor: vlastita izrada prema: http://www.hnb.hr/statistika/statisticki_pregled/hstatisticki-bilten.htm

Kod oročenih kunskih depozita kategorije koje najviše sudjeluju jesu kućanstva i nefinancijska društva.

U 1994. i 1995. godini oročeni depoziti su većinom bili formirani od kategorija nefinancijskih društva, lokalne države i ostalih bankarske i nebankarske institucije, da bi već 1996. godine kategorija kućanstvo sudjelovala u ukupnim oročenim depozitima. Udio je bio veći od 50%, u apsolutnom iznosu od preko 1 milijardi kuna.

Sljedeće dvije godine kategorije kućanstvo i ostale institucije ostvaruju rast od 60% i više, a kategorija nefinancijska društva također ima značajan rast, iako manji od prethodne dvije kategorije.

Dvije godine koje je obilježila kriza u bankovnom sustavu kada je nadodređenim bankama pokrenut stečajni postupak jesu 1998. i 1999. To je utjecalo na kategorije kućanstva i nefinancijskih društva. Unijeto je nepovjerenje u bankovni sustav tako da je u te dvije godine došlo do stagnacije i pada oročenih depozita, kod kućanstva (8%) i nefinancijskih društava (11%). Zanimljivo je da su ostale bankarske i nebankarske institucije ostvarile rast od prosječno 20,8%.u tim godinama.

U 2000. i 2001. godini dolazi do porasta oročenih depozita kod svih kategorija, ali najviše kod kategorije kućanstva. tako da je i u apsolutnom i relativnom iznosu najvažnija kategorija u stvaranju oročenih depozita, s iznosom od 3,69 milijardi kuna.

I sljedeće tri godine,(2002. do 2004.) karakterizira rast depozita od prosječno više od 35%, kod kategorija kućanstva i nefinancijskih društva. Kod kategorije ostale bankarske i nebankarske institucije u istom razdoblju je došlo najprije do stagnacije, a onda u 2004. godini i do pada oročenih depozita za 24,8%, da bi u 2005. i 2006. godini ti depoziti rasli po godišnjim stopama od 95% i 102%.

Kategorija nefinancijska društva prva je upala u recesiju jer je već 2007. godine došlo do smanjenja stope rasta, a od 2008. pa do 2010. godine, po stopama od 11%. 28% i 24%. uzevši u obzir oročene depozite.

Kategorija kućanstva osjetila je recesiju, ali su stope pada oročenih depozita nastupile tek u 2009. i 2010. godini i to 20,8% i 14,5%.

Premija osiguranja depozita te postupak obračuna i isplate osiguranih depozita u Republici Hrvatskoj

Propisani iznos osiguranih depozita iz 1997. godine bio je 30.000,00 kn pokriven u 100% iznosu, s time da su depoziti u iznosu od 30.000,01 do 50.000,00 kn bili pokriveni u 75% iznosu. Sljedeće godine došlo je do porasta visine osiguranih depozita do 100.000,00 kn u 100% iznosu a taj se iznos zadržao sve do 2008. godine. Pod utjecajem gospodarske krize i prakse ostalih europskih zemalja, osigurani iznos od 100.000,00 kn povećao se na 400.000,00 kn. Zadnja promjena visine osiguranih depozita nastupila je 2013. godine, ulaskom Republike Hrvatske u Europsku Uniju na 100.000,00 eura. (Faulend, Kraft,2004.)

Svaka kreditna institucija prije početka s radom dužna je uplatiti 0,3% svog temeljnog kapitala u fond za osiguranje štednih uloga. Premije za osigurane depozite plaćaju se na depozite pa je bitno i definirati iste.

„Depozit je potražni novčani saldo koji je kreditna institucija na temelju zakona ili ugovornih pogodbi dužna podmiriti vjerovniku, a on obuhvaća sredstva koja su preostala po bankovnim računima te privremena stanja vezana uz obavljanje poslovne djelatnosti kreditne institucije. Depozit u smislu ovog Zakona je i obveza kreditne institucije po osnovi štedne knjižice te druge odgovarajuće pisane potvrde o depozitu, a koje su izdane kao vrijednosni papir sukladno posebnim propisima, osim ako te isprave glase na donositelja ili po naredbi.“ (čl.2.,st.1.,Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osiguranju depozita)

Premije za osigurane depozite obračunavaju se i plaćaju tromjesečno, na temelju podataka o prosječnom stanju depozita iz izvješća o stanju ukupnih i osiguranih štednih uloga za obračun premije (prosjeak zadnjeg dana svakog mjeseca u jednom tromjesečju) za prethodno tromjesečje, u visini od 0,08% za svako tromjesečje, na iznos osiguranih depozita. Kreditne institucije dužne su DAB-u dostaviti izvješća o stanju ukupnih i osiguranih depozita za obračun premije u roku od 10 dana po isteku mjeseca na koji se izvješće odnosi. Kreditne institucije dužne su i premiju za osiguranje depozita platiti najkasnije u roku od 15 dana od dana primitka računa DAB-a.

Svaki deponent kreditne institucije koji je imatelj prihvatljivog depozita u trenutku kada nastupi osigurani slučaj u toj kreditnoj instituciji, ima pravo na obeštećenje do uključivo

visine od 100.000 eura u kunskoj protuvrijednosti, prema srednjem tečaju Hrvatske narodne banke važećem na dan nastupa osiguranog slučaja.

DAB deponentu isplaćuje obeštećenje do visine 100.000 eura, a ukoliko iznos depozita prelazi navedeni iznos, razliku do ukupnog iznosa, vjerovnik prijavljuje kao potraživanje u stečajnom postupku kreditne institucije.

Zbog takvih slučajeva bitna je diverzifikacija buduća da omogućuje znatno veće iznose osiguranja depozita jer ukoliko se štedni ulogi rasporede na račune više banaka gornja granica do koje su osigurani depoziti može biti viša, a štediša ne mora brinuti. No, takvom raspodjelom depozita štediša ima oportunitetni trošak. Ukoliko bi na jedan račun bio stavljen novac koji je oročen na neko određeno razdoblje kamatna stopa bila bi veća nego u slučaju kad bi taj novac bio raspodijeljen na više dijelova i oročen u različitim bankama. Dakle, povećanjem oročenom iznosa raste i kamatna stopa ali i rizik od gubitka neosiguranog dijela štednog uloga.

Kad nastupi osigurani slučaj DAB poduzima mjere kako bi pripremila obeštećenje vjerovnika kreditne institucije unutar roka od 20 radnih dana nakon što je nastupio osigurani slučaj. (Zakon o osiguranju depozita)

5.2. Usklađivanje s europskim trendovima u osiguranju depozita

Sustav osiguranja štednih uloga u Europskoj uniji uređen je Direktivom 94/19/EZ Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije od 30. svibnja 1994. godine. Direktivom se nastoji povećati stabilnost bankovnog sustava te pružiti jednaku zaštitu štedišama na cijelom području Europske unije bez obzira na to u kojoj zemlji banka ima sjedište. Svaka zemlja članica dužna je osigurati jedan od priznatih sustava osiguranja štednih uloga, stoga sve kreditne institucije moraju biti uključene u taj program, te to pridonosi stvaranju jedinstvenog bankovnog tržišta. (Kandžija i Živko, 2004.)

Propisani iznos osiguranih depozita u Hrvatskoj 1997. godine bio je 30.000,00 kn pokriven u 100%-tnom iznosu, s time da su depoziti u iznosu od 30.000,01 do 50.000,00 kn bili pokriveni u 75%-tnom iznosu. Pojavom krize 1998. godine dolazi do porasta visine osiguranih depozita do 100.000,00 kn u 100%-tnom iznosu, kako bi se zadržalo povjerenje građana u bankovni sustav, a taj se iznos zadržao sve do 2008. godine.

Potaknut pojavom financijske krize ali i prakse ostalih europskih zemalja, osigurani iznos od 100.000,00 kn povećao se na 400.000,00 kn. S obzirom na to da su države Europske Unije iznos od 20.000,00 eura koji je bio aktualan prije financijske krize, pojavom iste povećali na visinu od 100.000,00 eura, Hrvatska se postankom članice Europskoj Uniji prilagodila odredbama Direktive 2009/14/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o izmjenama i dopunama Direktive 94/19/EZ. Trenutni je iznos osiguranih depozita u Republici Hrvatskoj 100.000,000 eura u kunskoj protuvrijednosti neovisno o broju bankovnih računa, visini sredstava po njima, valuti i mjestu gdje se ti bankovni računi vode.

Novi Zakon o osiguranju depozita kojim je sustav osiguranja depozita u Hrvatskoj usklađen sa sustavima Europske Unije osigurava kontinuitet temeljnih prava iz dosadašnjeg sustava osiguranja depozita koji se ogleda u osiguranom iznosu u visini do 100.000,00 eura, isplati obeštećenja u roku od 20 radnih dana od dana nedostupnosti depozita, te širokom opsegu osiguranja fizičkih osoba, trgovačkih društava i neprofitnih institucija.

Najznačajnije promjene koje donosi novi Zakon odnose se na proširenje opsega osiguranja nadepozite srednjih i velikih poduzetnika (trgovačkih društava) idepozite tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave čiji godišnji proračun za prethodnu godinu iznosi najviše 3,75 milijuna kuna. (www.dab.hr)

Unutar Europske unije, sustavi osiguranja depozita država članica dodatno će ujedinjenje ostvariti bankovnom unijom koja se osim zajedničkog nadzora banaka i jedinstvenog sustava rješavanja problema u bankama zasniva i na ideji zajedničkog osiguranja depozita.

Bankovna unija predstavlja sustav nadzora i sanacije banaka na razini Europske Unije koji djeluje na temelju pravila koja se primjenjuju u cijeloj Europskoj Uniji. Cilj bankovne unije jest osigurati otpornost banaka i učiniti ih sposobnima da se nose sa svim financijskim krizama u budućnosti, spriječiti situacije u kojima se novac poreznih obveznika upotrebljava za spašavanje banaka koje propadaju, te poboljšati financijsku stabilnost u europodručju i Europske Unije u cjelini. Bankovna unija sastoji se od jedinstvenih pravila kao temelja, te tri strukturna stupa: jedinstvenog nadzornog mehanizma, jedinstvenog sanacijskog mehanizma te jedinstvenog sustava osiguranja depozita. Ono što je bitno napomenuti jest to da bi se bankovnom unijom stvorio jedinstveni sustav osiguranja depozita kako bi se spriječilo da deponenti svoje uštedevine iznose iz jedne države članice u drugu koja osigurava veći iznos u slučaju stečaja banke, a fond za osiguranje depozita jamčio bi za uštedevine do 100.000,00

aura. Jedinstveni sustav osiguranja depozita još uvijek nije na snazi, već se temelji isključivo na političkoj inicijativi, no zasigurno će i taj strukturni stup ubrzo zaživjeti.

Jedinstvena pravila okosnica su bankovne unije i zakonodavnog uređenja financijskog sektora u Europskoj Uniji. Njima se utvrđuju kapitalni zahtjevi za banke, osigurava bolja zaštita deponenata i uređuje sprečavanje propadanja banaka i upravljanje takvim situacijama. Jedinstvena pravila za cilj imaju ukloniti razlike u zakonodavstvu među državama članicama, potrošačima osigurati jednaku razinu zaštite te osigurati jednake uvjete za banke u cijelom Europskoj Uniji.

Jedinstveni nadzorni mehanizam, kao ključni stup bankovne unije, ima za cilj osigurati poboljšani nadzor nad bankovnim sektorom Europe. Nadzor se provodi putem integrirane arhitekture koja se sastoji od nadnacionalnog tijela (Europska središnja banka) i nacionalnih nadzornih tijela koja blisko surađuju u skladu s jedinstvenim skupom visokih standarda i zahtjeva. Zadaća navedenog mehanizma jest osigurati poboljšani nadzor nad bankovnim sektorom Europe u skladu s jedinstvenim skupom visokih standarda i zahtjeva, osigurati otpornost europskog bankovnog sektora te doprinijeti financijskoj stabilnosti i financijskoj integraciji europodručja i jedinstvenog tržišta u cjelini.

Svrha jedinstvenog sanacijskog mehanizma jest osigurati urednu sanaciju posrnutih banaka uz minimalne troškove za porezne obveznike i realno gospodarstvo, ciljevi su mu ojačati povjerenje u bankovni sektor, spriječiti navalu klijenata u banke i širenje problema, smanjiti negativnu povezanost između banaka i država te ukloniti rascjepkanost unutarnjeg tržišta u pogledu financijskih usluga.

Kada sva pravila o jedinstvenom sanacijskom mehanizmu stupe na snagu, ona će se primjenjivati na banke u državama članicama europodručja i u zemljama EU-a koje se odluče pridružiti bankovnoj uniji. (www.consilium.europa.eu/hr)

6. ZAKLJUČAK

Bankovni sustav Hrvatske od osamostaljenja države do danas prošao je mnogobrojne promjene. Karakteristično za hrvatski bankovni sustav jesu bankovne krize devedesetih godina koje su ga obilježile te kroz koje se isti razvijao i mijenjao.

U razdoblju od 1991. do 1996. godine došlo je do velikih prekretnica u bankarstvu. Krajem 1991. godine donesena je odluka o izdavanju obveznica s osnove devizne štednje te o blokiranju štednje građana na određeno vrijeme jer Hrvatska nije imala međunarodne pričuve. Naime, 1991. devizna je štednja građana ostala u Narodnoj banci Jugoslavije, a budući da ih ista nije imala namjeru vratiti vlasnicima, država je te obveze sanirala u smislu izdavanja obveznica komercijalnim bankama. Domaće su banke tako postale dužnici od kojih su štediša potraživale svoje uloge. Navedena štednja, odnosno njeno priznanje u vidu javnoga duga bio je bitan faktor stvaranja novog povjerenja građana u državu i banke.

Druga, ujedno i najveća bankovna kriza u povijesti hrvatskog bankarstva, ponovo je unijela nepovjerenje u bankovni sustav. Zbog neadekvatnog poslovanja brzorastućih banaka, odnosno zbog previsokih kamatnih stopa koje su nudile na depozite i njihovih rizičnih plasmana, došlo je do prijelomne točke u bankovnom sustavu. Navedene su banke vrlo brzo otišle u stečaj čime je poljuljano ne tako davno stečeno povjerenje. Građani su izgubili povjerenje u sve banke koje su na neki način bile povezane s aferom. Zbog nastale situacije došlo je do značajne redistribucije depozita između banaka, te do prolaznog smanjivanja kunske i devizne štednje 1999. godine. Blagi ali neprekinuti rast štednje koji nakon tog razdoblja hrvatski bankovni sustav bilježi, znak je da je povjerenje u hrvatski bankovni sustav ipak vraćeno.

Za vraćeno povjerenje zaslužan je i sustav osiguranja depozita čija je uloga štititi deponente koji su koji su položili novac u bankama, ali i banke čije se poslovanje znatno oslanja na navedene depozite.

Hrvatski sustav osiguranja depozita zaživio je za vrijeme najveće krize što nikako nije pogodno za nastanak takvog sustava, u vrijeme kad je povjerenje u bankovni sustav već narušeno. No bez obzira na sve „nepogodnosti“ s kojima se susretao, uspješno se uspio uskladiti s europskim trendovima.

Je li današnji sustav osiguranja depozita u Hrvatskoj učinkovit teško je za zaključiti budući da se takav sustav „testira“ za vrijeme krize. Ono što se da zaključiti jest da je hrvatski sustav

osiguranja depozita siguran te ulijeva povjerenje deponentima, čemu svjedoči njegova istovjetnost sa sustavima osiguranja razvijenih zemalja Europske Unije, a s vremenom će se zasigurno uspješno pridružiti i bankovnoj uniji te tako još više pridonijeti stabilnosti hrvatskog bankovnog sustava.

LITERATURA

Knjige:

1. Kandžija V., Živko I.: Poslovna politika banaka, Mostar-Rijeka, 2004. godine
2. Leko, Vlado: Financijske institucije i tržišta I, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2004. godine
3. Rose, Peter S.: Menadžment komercijalnih banaka, Mate, Zagreb, 2005. godine

Publikacije:

1. Ahec-Šonje, A.,2002.,: Analiza osjetljivosti bankarskog sustava-primjena „signalne“ metode, Ekonomski pregled Vol.53 No.9-10, str.807-848
2. Faulend M, Kraft E.,2004., :Hrvatski sustav osiguranja štednih uloga: treba li ga mjenjati, i ako treba, što promjeniti i kada? Financijska teorija i praksa Vol.28 , str. 121-139
3. Faulend, M.,2003.,: Do kojeg iznosa osiguravati štedne uloge u Hrvatskoj? Ekonomski pregled Vol.55 No.3-4, str.317-340
4. Faulend, M.,Kraft, E.,2004.,: Kako unaprijediti hrvatski sustav osiguranja štednih uloga? HNB, publikacije, Zagreb: HNB
5. Jankov, Lj.,2000.,:Problemi banaka: uzroci, načini rješavanja i posljedice, Zagreb, HNB, pregledi
6. Kraft, E. Hofler, R., Payne, J.,2004.,:Privatizacija, ulazak stranih banaka i efikasnost banaka u Hrvatskoj, HNB, istraživanja, Zagreb: HNB
7. Markovinović, H.,2010.,: Osiguranje depozita-uređenje de lege lata i perspektive, Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol.61. No.2, str.785-819
8. Miletić, I.,2008., :Makroekonomski i mikroekonomski uzroci nestabilnosti banaka, Ekonomska istraživanja, Vol.22 No.1, str. 47-59
9. Prga, I.,2002.,: Stabilnost hrvatskog bankovnog sustava-jesu li bankovne krize prošlost? Ekonomija, Vol.19, str.141-156
10. Sajter, D.,2005.,: Rano predviđanje poslovnih poteškoća banaka, magistarski rad, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku

Propisi i zakoni:

1. Zakon o državnoj agenciji za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka NN 15/13
2. Zakon o osiguranju depozita, NN 82/15

Web izvori/Internet:

1. <http://www.dab.hr/home>
2. <http://www.hnb.hr/>
3. <http://www.zakon.hr/z/637/Zakon-o-osiguranju-depozita>
4. <http://www.consilium.europa.eu/hr/home/>

POPIS GRAFIKONA I TABLICA

Grafikon 1: Broj banaka prema kategoriji vlasništva u razdoblju od 1993.-2003. godine.....	5
Grafikon 2: Broj banaka prema kategoriji vlasništva u razdoblju od 2004.-2014. godine.....	5
Tablica 1: Loši plasmani saniranih banaka, u milijunima kuna.....	14
Tablica 2: Štedni depoziti kod poslovnih banaka, na kraju razdoblja u milijunima kuna.....	20
Tablica 3: Oročeni depoziti kod poslovnih banaka, na kraju razdoblja u milijunima kuna.....	22

SAŽETAK

Bankovne krize i reforme sustava osiguranja depozita u Republici Hrvatskoj

Povjerenje je najznačajnija bankovna imovina, budući da banke samo u uvjetima povjerenja i stabilnosti bankovnog sustava mogu efikasno obavljati svoju glavnu funkciju koja je prikupljanje depozita te transformacija istih u krupnije plasmane.

Hrvatski je bankovni sustav od osamostaljenja države do danas prošao mnogobrojne promjene, restrukturiran je rekapitaliziran i privatiziran. Međutim, ono što ga najbolje karakterizira jesu bankovne krize s kojima se razvijao. Iniciran bankovnim krizama i nepovjerenjem u bankovni sustav, 1998. godine nastaje hrvatski sustav osiguranja depozita.

Njegova je zadaća u slučaju stečaja banaka zaštititi deponente od gubitka njihove uštedevine, ali i jačanje stabilnosti bankovnog sustava i stvaranje okruženja u kojem vlada povjerenje u bankovni sustav.

Hrvatski je sustav osiguranja depozita, iako nastao u vrlo nepogodno vrijeme i već na početku suočen s brojnim poteškoćama, danas vrlo stabilan sustav osiguranja, te je u trendu sa zemljama Europske Unije.

Ključne riječi: povjerenje, bankovni sustav, bankovna kriza, depoziti

SUMMARY

Banking crisis and reforms of the deposit guarantee system in Croatia

Trust is one of the most important banking assets, since only in the terms of confidence and stability of the banking system, banks can effectively perform their main function, which is to collect deposits and transform them into larger loans.

The Croatian banking system has undergone several changes since political independence of the country, it has been restructured, recapitalised and privatized. However, its main determinant were the banking crisis that transformed and shared the system happened and developed at the same time. Initiated by banking crises and the lack of confidence in the banking system, Croatia formed its guarantee system in 1998.

The scope of this system is to protect depositors from losing their savings, task in the event of bankruptcy of banks, but also to strengthen the stability of the banking system and support public confidence in the banking system.

Although it has originated in a very inconvenient time, the Croatian deposit guarantee system has faced many difficulties from the beginning, but is now a very stable security system, and is compatible with EU trends in the area.

Key words: confidence, banking system, bank crisis, deposits